

KANDIDATUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
AKADEMIN FÖR BIBLIOTEK, INFORMATION, PEDAGOGIK OCH IT
2023

Mobila bibliotek -en återvändande trend

MATTIAS RENSTRÖM
PÄR ÖSTLING

HÖGSKOLAN
I BORÅS

© **Mattias Renström och Pär Östling**
Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Mobila bibliotek -en återvändande trend

Engelsk titel: Mobile Libraries –a resurging trend

Författare: Mattias Renström och Pär Östling

Färdigställt: 2023

Abstract: The purpose of this thesis is to gain knowledge about the resurging trend of the mobile libraries and their current position within the Swedish public libraries. The study is designed as a qualitative study and semi-structured interviews are used as method. A preliminary study has been carried out to create pre-understanding useful as basis for interview questions and selecting a sample. Institutional theory and DiMaggios and Powells three isomorphic processes: coercive, mimetic and normative isomorphism are used to gain an understanding of the reasoning and organizational processes that underlie decisions made regarding mobile libraries. A content analysis has been carried out with a thematic framework based on the pre-understanding and the theoretical framework. The study displays the factors affecting decision-making regarding mobile libraries. The resurging trend can be explained by the increased availability of financial resources but also by the public libraries desire to recreate the mobile libraries. Other processes that have influenced the changes are government policy instruments and how libraries inspire and imitate each other.

Nyckelord: Biblioteksutveckling, institutionell teori, isomorfi, mobila bibliotek.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.2 Problemformulering	1
1.3 Syfte och forskningsfrågor	2
2. Bakgrund och tidigare studier	3
2.1 Mobila bibliotek och relaterade begrepp	3
2.2 Mobila bibliotek i Sverige	4
2.3 Styrdokument och utvecklingsanslag i nutid	5
2.4 Internationell forskning om mobila bibliotek och närliggande områden.....	6
3. Teori	8
3.1 Isomorfi	8
3.2 Institutionell biblioteksforskning.....	9
4. Metod	10
4.1 Förstudien	10
4.2 Insamlingsmetod	11
4.3 Urval och genomförande av intervjuer.....	11
4.4 Bearbetning och analys av det empiriska materialet.....	12
4.5 Etiska aspekter	13
5. Resultat och analys	14
5.1 Tvingande Isomorfi	14
5.1.1 Mimetisk Isomorfi	16
5.1.2 Normativ Isomorfi	17
5.3 Återställaragenda.....	18
5.4 Framtid och långsiktighet	18
6. Sammanfattande diskussion	21
6.1 De nya mobila biblioteken.....	21
6.2 Nedläggningarna och statens roll	21
6.3 Visioner och fortlevnad	22
6.4 Vidare forskning.....	23
7. Litteraturförteckning	24
Bilagor	26

1. Inledning

Mobila bibliotek är fysiska bibliotek som kan förflytta sig. Dessa förekommer i många skepnader såsom lådcyklar, bokhusvagnar, boktält och bokbåtar. I form av traditionella bokbussar var de under 1900-talets fyra sista decennier en vanlig syn i den svenska glesbygden.

Utvecklingen vad gäller mobila bibliotek i Sverige förefaller att ha gått i två vågor varav vi nu befinner oss i den andra, uppåtående. Bokbussarna var som flest 1988 (Kulturrådet, 1990, s. 165) då det fanns 141 fordon registrerade. Efter detta skedde en minskning av antalet till en lägsta punkt 2015 då antalet bokbussar var 81. Emellertid ger siffran för 2021 vid handen att 91 bokbussar nu rullar på vägarna enligt Kungliga bibliotekets nationella biblioteksstatistik (Kungliga biblioteket, 2022).

En pågående förändring i riktning mot mobilitet blir tydligare om andra sorters mobila enheter, bokbilar, bokcyklar och liknande, tas med i beräkningen. Antalet bokbilar, transportfordon och lådcyklar på folkbiblioteken har skjutit i höjden under perioden 2015–2021, från 58 enheter 2015 till 264 enheter 2021 (Kungliga biblioteket, 2022).

Under arbetets gång har det visat sig att begrepp som associeras med mobila bibliotek kan ha olika innebörd för dem vi talat med på olika huvudbibliotek. Bokbil och bokcykel är två sådana exempel där det kan vara svårt att bena ut om fordonet är ett mobilt bibliotek eller ej. Skillnader i vad begreppen kan omfatta gör statistik svårtydbar och utmärker även tidigare forskning och behandlas i kapitel 2. Ett sätt kan vara att upprätta en gräns för vad som *inte* kan anses vara ett mobilt bibliotek. Bilar och cyklar som endast transporterar ut volymer till filialer eller låntagare i samband med verksamheten *Boken kommer* är, som vi ser det, snarare att beteckna som transportfordon. Om de däremot även används för pop-up verksamhet, ett begrepp vi återkommer till i kapitlet *Tidigare forskning*, i och med att böcker tas med och ställs i direkt anslutning dem är de, i varje fall där och då, en form av mobila bibliotek. Mobila bibliotek är alltså fysiska bibliotek som kan förflytta sig. Det behövs, anser vi, att det föregår utlåning av böcker eller utförs annan verksamhet som tillhör bibliotekets uppdrag riktat till besökare inuti eller i direkt anslutning till enheten för att den ska vara ett mobilt bibliotek. Det närbesläktade uttrycket *mobil verksamhet* används, så vitt vi kan se, när det mobila biblioteket, eller biblioteken, sätts in i ett sammanhang vid sidan av fasta enheter.

1.2 Problemformulering

Vi delar ett intresse för mobila bibliotek och annat uppsökande arbete och skulle vilja veta mer om denna företeelses nuvarande och framtida roll inom folkbiblioteken. För oss förefaller den vändande trenden oväntad och förbryllande och det saknas, så vitt vi vet, utredningar inom svensk B&I som ger förklaringar till densamma. Ett antal bibliotek som för inte så länge sedan avskaffade sina bokbussar har nu valt att skaffa nya. Varför? Är det så att de nya mobila biblioteken kan bestå över tid när det i de aktuella fallen är uppenbart att de äldre inte kunde det?

För att kunna komma bakom och under besluten och få en bild av möjliga påverkansfaktorer har vi valt teori som utforskar vad som på ytan kan framstå som

rationella beslut i organisationssammanhang. Teorin i fråga är den till sociologi anknutna *institutionell teori* där vi tittar på ett antal mekanismer som myntats inom denna. Vi håller för troligt att liknande mekanismer kan vara inblandade i andra beslut i bibliotekssfären. Studien ger oss därför förhoppningsvis insikter som kan vara värdefulla för en allmän förståelse av beslut inom fältet som helhet. Vår litteraturstudie visar att det finns gott om forskning gällande mobila bibliotek samt studier som använt legitimitet eller isomorfi som teoretisk utgångspunkt i olika organisatoriska sammanhang. Vi har inte funnit forskning som applicerat dessa analysverktyg på företeelsen mobila bibliotek specifikt och vill med denna studie fylla en kunskapslucka på området.

1.3 Syfte och forskningsfrågor

Vi vill i detta arbete kasta ljus över resonemang och organisatoriska beslutsprocesser som föregått den återvändande trenden mobil verksamhet inom folkbibliotek samt bidra till kunskap om vilka utmaningar dessa bibliotek står inför och på detta sätt fylla en kunskapslucka inom forskningen.

Frågor att besvara är de följande:

1. Vilka slutsatser kan dras utifrån biblioteksföreträdares resonemang kring beslut om nedläggning av respektive införskaffande av mobila bibliotek?
2. Vad anser biblioteksföreträdarna om de nya mobila bibliotekens framtida användning och fortlevnad?

2. Bakgrund och tidigare studier

För att rama in området mobila bibliotek på folkbibliotek har vi tagit del av tidigare studier och styrdokument inom detta område. Vi har sökt internationell forskning samt svenska publikationer och uppsatser. Vid genomgång av området framkommer att det finns relativt få vetenskapliga publikationer om mobila bibliotek. Vidare framgår att det finns begrepp som används synonymt med mobila bibliotek och att terminologin ofta sammanblandas. Vanligt förekommande synonyma termer är uppsökande biblioteksverksamhet, utåtriktat biblioteksarbete, bokbussar och pop-up bibliotek. Vi redovisar därför forskning både gällande mobila bibliotek och närliggande områden. Kapitlet inleds med olika definitioner av mobila bibliotek och närbesläktade begrepp för att ringa in området. Därefter följer ett avsnitt som handlar om det svenska mobila bibliotekets historiska utveckling varefter en internationell utblick följer. Sedan presenteras institutionell biblioteksforskning för att ge en bakgrund till vald teoretisk ram och avslutningsvis ett avsnitt som handlar om bibliotekens förhållande till staten. Den senare har relevans i denna studie eftersom statens stöd- och styrmedel i stor grad påverkar folkbibliotekens inriktning.

2.1 Mobila bibliotek och relaterade begrepp

Yarrow och McAllister (2018) undersöker i en enkätstudie hur folkbibliotek i Nordamerika försöker nå potentiella biblioteksanvändare och vilka uppsökande aktiviteter som folkbiblioteken använder sig av för att uppnå detta syfte. Av studien framgår bland annat att deltagarna ofta använder begreppen uppsökande biblioteksverksamhet, alternativ, parallell eller mobil biblioteksverksamhet synonymt. När det gäller denna studies resultat, se avsnitt 2:4.

Brisander och Sundström (2020) beskriver att bibliotekens uppsökande arbete även kan omnämnas extern, mobil eller rörlig biblioteksverksamhet. De beskriver vidare det uppsökande biblioteksarbetet som ett paraplybegrepp som ofta inrymmer tre olika underkategorier; stationära bibliotek placerade utanför folkbiblioteksbyggnaden, mobil biblioteksverksamhet och pop-up bibliotek och den sista gäller hemleveranser av biblioteksmedier.

Lysebäck och Norrström (2000) konstaterar i sin magisteruppsats att det finns många definitioner av bokbussen men att de flesta är snarlika. De har valt att göra följande definition av begreppet:

Ett rörligt bibliotek, som för information (litteratur, media, tidningar/tidskrifter och så vidare) och kultur till människor som annars är utom räckhåll för det fasta biblioteket. Ett fordon, konstruerat, utrustat och administrerat för att så långt som det över huvud taget är möjligt, lämna en service jämförbar med den, som lämnas av ett mindre filialbibliotek. (Lysebäck & Norrström, 2000, s. 6)

Davis et al. (2015) utförde en kvalitativ undersökning med anställda vid australienska folkbibliotek för att undersöka deras användning av pop-up-bibliotek. Författarna skriver att det saknas en tydlig definition av begreppet pop-up bibliotek och att en svårighet med att fastställa en definition handlar om pop-up-bibliotekets mångsidiga och flexibla natur. Författarna fastställer att pop-up bibliotek är en samling av resurser som görs tillgängliga till allmänheten utanför biblioteksrummet. Det som är utmärkande

för pop-up biblioteken är att de till sin natur är tillfälliga, spontana, nyskapande och oväntade. För denna studies resultat se avsnitt 2:4.

Av IFLAS Mobile Library Guidelines framgår att det saknas en entydig definition av mobila bibliotek. I dokumentet väljer IFLA att definiera mobila bibliotek som:

“ (...) any library service that does not stay in one place.” (IFLA 2010, s. 5)

I dokumentet beskrivs mobila bibliotekets roll, potential, målsättningar, målgrupper, utmaningar, kostnader samt vilka förutsättningar som behövs för att framgångsrikt bedriva mobil biblioteksverksamhet. Vidare omnämns bibliotekstjänster som associeras med mobila bibliotek samt olika möjliga former av mobila bibliotek samt lämplig utrustning till dessa. Vår bedömning är att formuleringen vi använder inledningsvis i detta arbete, att mobila bibliotek är bibliotek som kan förflytta sig, ligger mycket nära IFLAS definition.

2.2 Mobila bibliotek i Sverige

I metodutredningen *Ända Hem till fru Nilsson – en metodutredning om uppsökande biblioteksverksamhet* (Statens kulturråd, 1990) framgår att bokbussverksamheten började användas sent i Sverige i en internationell jämförelse. De första bokbussarna introducerades åren runt 1950-talet. I mitten av 1960-talet började allt fler sådana mobila enheter införskaffas som en följd av statsbidrag. Tillväxttakten stärktes ytterligare under 1970-talets mitt då staten ersatte hela kostnaden för bokbussarna. 1988 fanns 141 bokbussar i 142 kommuner (Statens kulturråd, 1990).

Den dominerade fordonstypen var stora biblioteksbusen men det fanns också exempel på minibussar, dragfordon och bokbil. I utredningen beskrivs även bokbussen riktad till institutioner, förskolor, ålderdomshem, kriminalvård samt arbetsplatsbiblioteken som en metod av uppsökande arbete med olika fördelar. Det gäller exempelvis räckvidden samt möjligheten att erbjuda service vid en given tidpunkt. Utifrån detta anses bokbussen vara mest användningsbar i glesbygden (Statens kulturråd, 1990, s. 165–166). Av rapporten framgår också att det uppsökande biblioteksarbete som bedrevs i Sverige var välutvecklat med få andra motsvarigheter internationellt vilket försvårar jämförelser med andra länder som inte uppnått samma utvecklingsnivå. Andra svårigheter med internationella jämförelser av biblioteksverksamheter är olika förutsättningar kopplade till samhällliga och kulturella faktorer samt hur den offentliga verksamheten finansieras och organiseras (Statens kulturråd, 1990).

Lysebäck och Norrström (2000) skriver i sin magisteruppsats *”Bokbussen från dåtid till nutid: en studie om bokbussens utveckling i Sverige”* om bokbussverksamhetens framväxt, utveckling och förändrade villkor under perioden 1948–1998. Bokbussens övergripande målsättning har historiskt varit att erbjuda bibliotekstjänster till potentiella användare som har långt avstånd till biblioteket. Författarna kommer fram till att de faktorer som har störst betydelse för bokbussens utveckling är kommuners folkmängd, geografiska storlek samt ekonomiska förutsättningar. Bokbussarna blev ett effektivt sätt för många kommuner att nå fler användare i samband med kommunsammanslagningar på 1950- och 1970-talen då det geografiska avståndet till biblioteken ökade för många användare. De skriver att Sveriges första bokbuss började användas i Borås 1948 och att bokbussverksamheten i början av 1950-talet etablerades även i Göteborg, Karlstad,

Stockholm samt Norrköping. Från mitten av 1970-talet och fram till 1980 var det möjligt för kommuner att ansöka ett generellt bidrag till bokbussar från Statens kulturråd vilket innebar en ytterligare ökning av antalet sådana fordon.

Under 1990-talet försämrades anslagen till biblioteken till följd av den ekonomiska krisen. Detta i kombination med ett föråldrat bokbussbestånd som kommunerna inte hade råd att förnya innebar nedläggningar av bokbussar i många kommuner. Samtidigt sker en modernisering av bokbussbeståndet som blir mer målgrupps- och teknikanpassat samt med ett bredare medieutbud. Dessutom blir mindre fordon vanligare vilket bidrar till en ökad flexibilitet (Lysebäck & Norrström, 2000).

Författarna redogör även för att det funnits olika skäl för att argumentera för att ha bokbussverksamhet. Några exempel är att ersätta nedlagda utlåningsställen, erbjuda ett varierat litteraturutbud, stimulera läsning och nå ut med biblioteksservice till befolkning i glesbygd samt förorter. Under 1980-talet betonades mer bokbussarnas kostnadseffektiva och flexibla fördelar. Under 1990-talet användes bokbussarna dels som substitut för filialer, målgruppsanpassad verksamhet, leveranser med *Boken kommer* samt som ett kostnadseffektivt sätt att nå ut med biblioteksservice till glesbygdsbefolkning (Lysebäck & Norrström, 2000).

2.3 Styrdokument och utvecklingsanslag i nutid

Under senare år har många mobila bibliotek tillkommit med hjälp av medel från *Stärkta bibliotek*, en kanal för utvecklingsanslag som skapades av Kulturrådet efter ett regeringsuppdrag. Pengar skulle ursprungligen gå att söka under åren 2018 till 2020 men har förlängts 2021–2023. Kulturrådets riktlinjer för ansökan via *Stärkta bibliotek* är som följer: “Bidrag kan sökas för att stärka en kommuns folkbiblioteksverksamhet vad gäller verksamhetsområden och grupper som pekas ut i bibliotekslagen. Önskvärt är att satsningen har effekt på lång sikt för att biblioteksverksamheten i kommunen fortsatt ska komma fler till del” (Kulturrådet, 2018 s. 2). Bibliotekslagen tillkom för övrigt 1996, under 90-talets krisår då många filialer och inte minst bokbussar lades ner och biblioteken verkade under ett generellt hot av ekonomisk karaktär. I lagen slås fast bland annat att alla kommuner ska ha ett folkbibliotek och att alla skolor ska ha tillgång till skolbibliotek. På så vis fick biblioteken ett statligt skydd, något att hänvisa till gentemot sparkraven. Lagen innehåller också ett antal formuleringar om vilket ändamål och vilken inriktning biblioteken ska ha. Den har alltså även till funktion att påverka verksamheten i viss riktning. I den inledande ändamålsformuleringen (paragraf 2) uttrycks ett demokratiuppdrag och ett uppdrag att främja litteratur, bildning och forskning. Där slås även fast att verksamheten ska vara ”tillgänglig för alla” (Bibliotekslag 2013). Lagen nämner sedan tre prioriterade grupper: funktionsnedsatta, nationella minoriteter och personer med andra modersmål (än svenska och minoritetsspråken). Vad gäller folkbiblioteken specifikt så pekar lagen ut några specifika uppdrag, att uppfylla särskilt höga krav på tillgänglighet och anpassning och att ägna ”särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar” (Bibliotekslag 2013, paragraf 6 och 8).

I Kulturrådets delredovisning av *Stärkta bibliotek* beskrivs att syftet med bidraget är att ”öka utbudet och tillgängligheten i hela landet” (Nowé et al., 2021, s.18). På grund av covidrelaterade orsaker har utvecklingsarbetet tappat fart och ändrat karaktär till fler digitala tjänster samt krisstöd riktat till verksamheterna. Kulturrådet har tagit del av

Kungliga bibliotekets nationella biblioteksstatistik under perioden 2018–2020 för att undersöka bidragets effekt gällande utbud och tillgänglighet. Kulturrådet konstaterar bland annat att antalet bokbilar och boklådecyklar på folkbiblioteken ökat kraftigt under perioden. Samtidigt visar statistiken en tydlig minskning av antalet aktivitetstillfällen. Kulturrådet ser även tecken på försämrade ekonomiska förutsättningar för folkbiblioteken genom att hänvisa till studier gjorda av biblioteksbladet och Svensk biblioteks förening. Något samband mellan mottagna bidrag från *Stärkta bibliotek* och ökade eller minskade kommunala kostnader för folkbibliotek tycks inte föreligga enligt Kulturrådet (2021).

Kulturrådet, en statlig myndighet, framträder här som aktör i sammanhanget mobila bibliotek. Vad gäller den svenska staten och biblioteken ger Frenander i antologin *Styra eller stödja?: Svensk folkbibliotekspolitik under hundra år* (2012) en bild av en kontinuerlig förändring i små steg där biblioteken från att ha varit fria och fattiga (före 1912) genom åren kommit att åtnjuta alltmer av statligt skydd och statliga anslag och blivit inlemmade i en ökande statlig samordning och styrning.

2.4 Internationell forskning om mobila bibliotek och närliggande områden

När det gäller internationell forskning finns Yarrow och McAllisters (2018) enkätstudie från 2016 i vilken 140 folkbibliotek deltog. Forskarna undersöker på vilket sätt folkbibliotek i Nordamerika försöker nå potentiella biblioteksanvändare som upplever hinder för att använda den offentliga service som finns fysiskt tillgänglig. Mer specifikt syftar forskningen till att blottlägga vilka uppsökande aktiviteter som folkbiblioteken använder sig av för att uppnå detta syfte. Studien visar att det i deltagarnas användning av begreppet uppsökande biblioteksverksamhet inryms olika begrepp såsom alternativ, parallell eller mobil biblioteksverksamhet. Beträffande studiens resultat skriver författarna bland annat att enkätsvaren visar att bokbussen är en populär biblioteksservice hos användare, samt att pop-up-bibliotek blivit vanligare inslag hos folkbiblioteken. Vidare framgår att en majoritet av de bibliotek som deltagit i studien förutser en ökning av uppsökande aktiviteter under de närmaste åren och att biblioteken i högre utsträckning skulle använda mindre fordon för att kunna nå olika målgrupper som av olika anledningar har svårt att ta sig till biblioteket. Forskningen visar att det saknas en sammanhängande bild gällande det uppsökande biblioteksarbetet i en nordamerikansk kontext och argumenterar för fortsatt forskning inom området.

Lo och Stark har i sin undersökning från 2021 utforskat förhållandet mellan social inkludering och mobila bibliotek i en tid som präglas av digitala nätverk och sociala medier. I den kvalitativa studien undersöker forskarna mobila biblioteks och bibliotekariers förändrade roller för att stödja grupper som saknar tillgång till biblioteksservice. Forskarna har genomfört djupintervjuer med folkbibliotekarier i Australien, Grekland, Indien, Island, Japan, Kina, Kroatien, USA samt Zimbabwe. Forskarnas huvudsyfte med undersökningen är att fylla den kunskapslucka som de identifierar gällande mobila bibliotek och dess specifika förutsättningar i utvecklade länder samt utvecklingsländer. De syftar även till att studien ska ge kunskap kring de olika ländernas mobila bibliotekstjänster kopplat till social inkludering. Forskarna skriver om det mobila bibliotekets historiska ursprung och att det uppstod ur behovet att överlämna olika fysiska medier till personer som av olika anledningar saknade tillgång

till folkbiblioteket. På detta sätt sammanfogades termerna mobilitet och bibliotek. Lo och Stark skriver vidare om olika typer av fordon som kan förekomma i mobilt biblioteksarbete och nämner bokbussar, skåpbilar, spårvagnar, tåg, båtar, husbilar, husvagnar, mopeder och cyklar. De tillägger att även mobila bibliotek som förs fram av djur kan räknas i sammanhanget. Dessa används dels till medietransporter men även till uppsökande biblioteksarbete riktat till olika målgrupper. Exempel på det uppsökande arbetet är programverksamhet samt insatser för att uppmuntra och möjliggöra läsning, fritidsaktiviteter samt utbildning. I slutsatserna skriver författarna att de intervjuade ger uttryck för att mobila bibliotek har potential att understödja social inkludering och motverka isolering samt utjämna ojämlikhet. I intervjusvaren finns flera likheter gällande de medverkande ländernas mobila bibliotek med avseende på användarbehov, målgrupper, samarbetspartners och tjänster. Ett gemensamt tema som framkommit ur intervjusvaren var utmaningen att ge ekonomiskt utsatta medborgare tillgång till bibliotekstjänster och att mobila bibliotek uppfattades som en möjlighet att lösa detta problem. Forskarna argumenterar för att mobila bibliotek genom sin flexibla natur lättare kan anpassa sina tjänster efter olika målgruppers olika behov och på så sätt skapa engagemang samt känsla av tillhörighet. Detta är faktorer som ökar möjligheterna att nå grupper som annars känner sig alienerade i de traditionella fysiska biblioteken.

Davis et al. (2015) genomförde en intervjustudie med anställda vid sex australienska folkbibliotek där de undersökte varför och hur de har börjat använda sig av pop-up-bibliotek. Respondenterna beskriver sina erfarenheter av pop-up-biblioteken samt dess styrkor och utmaningar. Ambitionen är att forskningen ska vara användbar för folkbibliotek när de planerar pop-up-bibliotek. Respondenterna lyfter fram att pop-up-bibliotek är enkla och kostnadseffektiva sätt att marknadsföra folkbiblioteket. De har även potential att nå icke-användare och ger möjligheter till ökad läskunnighet. Vidare möjliggör pop-up-biblioteken möten och samarbeten i lokalsamhället. Även om pop-up-bibliotek ofta är av temporär natur kan de bli en del av den ordinarie verksamheten om de är framgångsrika. Författarna skriver att det saknas en tydlig definition av begreppet pop-up-bibliotek och att en svårighet med att fastställa en definition handlar om pop-up-bibliotekets mångsidiga och flexibla natur. Författarna fastställer att pop-up-bibliotek är en samling av resurser som görs tillgängliga till allmänheten utanför biblioteksrummet. Det som är utmärkande för pop-up-biblioteken är att de i sin natur är tillfälliga, spontana, nyskapande och oväntade.

3. Teori

Vi har valt att arbeta med begrepp från institutionell teori vilket är en teoribildning inom vilken forskare i många fall arbetar med att förklara hur samhälleliga institutioner agerar och förändras (DiMaggio & Powell, 2000). Den är därför lämplig att använda sig av för att nå vårt forskningssyfte vad gäller beslut att införskaffa nya mobila bibliotek.

Teoribildningen förekommer i många varianter. Ordet institution kan i sig tolkas helt olika, det kan betyda samhällelig organisatorisk enhet eller samhälleligt etablerad företeelse inom vilken vi förväntas agera på ett visst sätt. ”Äktenskapet är en institution” är ett exempel på det senare. (Kann-Christensen, 2008, s. 141) Vi kommer här att använda oss av sådana varianter som ägnar sig åt studiet av organisationer och organisatoriska fält.

Inom institutionell teori i denna förståelse utforskas vad man där anser som vanliga underliggande motiv till varför organisationer fattar de beslut som de gör. Huvudsakligen handlar det om mekanismer som på ytplanet är svårgreppbara, en organisationens inre logik eller ”logic of appropriateness” som kan ställas mot ”logic of consequence” (Kann-Christensen, 2008 s. 140). Framför allt gäller detta organisationer och organisatoriska fält som inte är nyetablerade och som i liten utsträckning styrs av marknadsmekanismer (DiMaggio & Powell, 2000). En ytterligare distinktion föreligger mellan institutionell och nyinstitutionell teori, en skillnad är att den senare är mer inriktad på interaktion i sociala system, i övrigt är teorierna till stor del överlappande (Michnik, 2018).

3.1 Isomorfi

Ett viktigt begrepp inom institutionell teori som vi tagit fasta på är isomorfi vilket kan förklaras som att delarna i en organisation formar varandra genom påverkan från de organisatoriska fält i vilka det ingår vilket resulterar i homogenisering. Tankarna om isomorfi utvecklas av DiMaggio och Powell i den klassiska ”The Iron Cage Revisited” (2000), en forskningsartikel som bygger på och är en uppdatering av Max Webers teorier om den byråkratiserade kapitalismens effekter. Isomorfi presenteras där i tre former; tvingande, mimetisk och normativ.

Tvingande isomorfi är när en organisation homogeniseras genom anpassning till lagar och regler som berör alla inom fältet. Bibliotekslagen är ett exempel på detta. Lagens text har infogats i många av landets biblioteksplaner vilket resulterar i att folkbiblioteken erbjuder en likvärdig grundservice. Men tvingande isomorfi kan även vara mer subtil än så:

...tvingende isomorfi kan også forekomme på baggrund af mere uformelle pres. I forhold till biblioteksudvikling er det en udbredt praksis at søge eksterne puljer om penge till projekter. En simpel forklaring på dette fænomen er, at det sjældent er (nok) penge i den ordinære budget till udviklingsprojekter. (Kann-Christensen, 2008 s. 147)

Med ett mindre kritiskt öga går det samtidigt att se projektpengarna som endast ekonomiska incitament för att arbeta utvecklingsinriktat, men om bidragen är villkorade så innebär det ändå en mild men bestämd form av styrning.

Mimetisk isomorfi uppstår typiskt i en situation av organisatorisk osäkerhet (DiMaggio & Powell, 2000) när institutionens roll i samhället ifrågasätts eller efterfrågan på dess tjänster minskar och mål och medel är oklara. I detta trevande läge tar delar i organisationen ofta andra delar som förebild, delar som upplevs som framgångsrika, goda exempel, vilket resulterar i homogenisering. Enligt Kann-Christensen (2008 s.148) kan processen vara medveten såväl som omedveten, men att slutmålet är att öka den egna legitimiteten, ett annat viktigt begrepp i sammanhanget.

Normativ isomorfi, till sist, är den homogenisering som uppstår exempelvis genom akademisering av olika professioner. Blivande yrkesverksamma socialiseras under studietiden in i ett sammanhang som förmedlar vissa institutionella normer vilket i nästa led formar de verksamheter som de arbetar inom (DiMaggio & Powell, 2000).

I sin avhandling ”Samhällets allt-i-allo, Om folkbiblioteken sociala legitimitet”, använder Katarina Michnik (2018) institutionell teori på en rad företeelser som arrangerats i folkbibliotekens regi och utreder om aktiviteterna kan sägas stärka eller kanske i stället försvaga den sociala legitimiteten. Michnik ställer upp dikotomin legitima bibliotek gentemot uthålliga bibliotek och menar att det som kan ge kortsiktig legitimitet kan eroderad långsiktig uthållighet och ge minskad legitimitet på sikt.

3.2 Institutionell biblioteksforskning

Vi har så här långt inte stött på någon forskning om mobila bibliotek specifikt som anlägger institutionella perspektiv. Däremot har Kann-Christensen använt legitimitetsbegreppet på vad hon kallar projektkulturen inom danskt biblioteksväsende generellt i exempelvis forskningsartikeln “*The legitimacy of public libraries: cross-pressures and change processes*” (2004), ett av många forskningsbidrag inom B&I som hon utfört med detta teoretiska perspektiv.

Utifrån svensk horisont har institutionellt teori tillämpats vid studier av folkbiblioteken av Eriksson och Michnik, varav vi återkommer till den senare i kapitlet *Teori*, exempelvis kan antologibidraget “Biblioteket på Samhälleberget” (2018) nämnas, ett arbete som utmynnar i två frågeställningar: hur mycket tidsanpassad förändring tål folkbibliotekens legitimitet respektive hur mycket tidsanpassad biblioteksförändring är bra för samhället.

4. Metod

I metodkapitlet redovisar vi studiens vetenskapliga tillvägagångssätt och olika steg. Här beskrivs förstudien, insamlingsmetoden, urvalet, insamlingen och bearbetningen av materialet samt etiska aspekter.

Undersökningen är en kvalitativ intervjustudie i form av semi-strukturerade intervjuer och kvalitativ innehållsanalys. Valet av kvalitativ metod har gjorts då vi har som ambition att finna mönster och nå förståelse inom det område som är föremål för studien för att kunna besvara forskningsfrågorna. Metodvalet är även anpassat utifrån uppsatsens explorativa syfte att fylla en kunskapslucka inom området för undersökningen. I varje delkapitel redovisas val av metod mer utförligt.

4.1 Förstudien

Vi valde att göra en förstudie i två steg. Utgångspunkten för vår studie var antagandet att antalet mobila bibliotek varierat historiskt och ökat under de senaste fem åren. För att testa detta antagande valde vi som ett första steg av förstudien att ta del av redan tillgängliga data. Den andra delen av förstudien bestod av en rundringning till folkbibliotek som gjordes för att ge oss ett underlag till studiens urval. Ett annat syfte var att få uppslag till adekvata frågeställningar till intervjuerna.

Vid den första delen av förstudien inhämtade vi statistik från Kungliga biblioteket samt Kulturrådet för att få en uppfattning om det mobila bibliotekets utveckling i Sverige över tid. Detta för att få kunskap om under vilka perioder antalet mobila bibliotek ökat respektive minskat och om trender går att fastställa utifrån detta material. Dessa kvantitativa data påvisade att det skett en markant nedgång av antalet mobila bibliotek mellan i grova drag 1980–2010 följt av en tydlig ökning under de senaste fem åren (Kulturrådet, 1990; Kungliga biblioteket, 2022).

För att finna lämpliga intervjupersoner valde vi att ringa till samtliga huvudbibliotek i Sveriges kommuner för att ställa frågor gällande aktuellt bestånd av mobila bibliotek, erfarenheter av nedskärning respektive satsning på mobilt bibliotek samt tidpunkt för beslut gällande dessa. Vi tog kontakt med 281 huvudbibliotek telefonledes. Vid uppringningen samtalande vi med den som svarade, det var inte sällan en assistent, ibland hänvisade den vidare till bibliotekarie på plats eller chef. Några chefer insisterade på att få frågorna via mejl i stället. Det är det lokala biblioteket som valt ut vilken person som kan sägas vara mest lämpad att svara på våra frågor vilka har tillhör olika yrkeskategorier, en är exempelvis kulturchef. Av den anledningen använder vi i många sammanhang uttrycket *biblioteksföreträdare* när vi syftar på dem som vi intervjuat.

I inventeringen fick vi viktig information som vi ursprungligen inte varit ute efter. Det har framkommit vid samtalen att betydelsen av stöd från kulturrådets satsning Stärkta bibliotek inte kan negligeras. Vi uppfattade ett mönster där många anskaffare av nya bokbilar och boklådcyklar har, när de berättat om anskaffningen, i nästa andetag gick vidare med att berättat att de ansökt via Stärkta bibliotek. I vissa fall, när det gällde regionala bokbussar/bilar, hade Stärkta bibliotek finansierat inte bara fordonet utan även bemanningen i form av en tillfällig bokbilssamordnartjänst. Det blev därför nödvändigt att i analysen återkomma till Kulturrådet och dess kriterium för bidrag i en diskussion kring besluten om mobila biblioteksprojekt. Då Kulturrådets pengar handlar om statliga

anslag har resonemang kring statens förhållande till biblioteken och deras utvecklingsarbete fått aktualitet för vårt arbete, exempelvis långsiktighet/hållbarhet är viktiga perspektiv när det är fråga om projektpengar, anser vi. Dessa observationer har legat till grund för en utökad intervjuguide.

4.2 Insamlingsmetod

Eftersom vi vill undersöka och få en förståelse kring de bakomliggande faktorerna till det ökade antalet av mobila bibliotek på svenska folkbibliotek har vi valt att intervjua bibliotekspersonal med inflytande över sådana beslut. Valet av kvalitativa intervjuer som insamlingsmetod har gjorts för att närmare kunna ta del hur de intervjuade beskriver sin syn på mobila bibliotek samt hur de motiverar beslut kopplade till sådan verksamhet. Bryman skriver att kvalitativa intervjuer möjliggör att fokus riktas mot den intervjuades intressen och ståndpunkter. Intervjuaren kan följa det som är relevant och viktigt för den intervjuade. fördelar med dessa intervjuer är att följdfrågor är möjliga att ställa utifrån svaren. Vidare att det är möjligt att intervjua personen flera gånger om material saknas eller behöver kompletteras. Genom kvalitativa intervjuer kan man erhålla fördjupad och detaljerad information (Bryman, 2011).

Bryman skriver att de semi-strukturerade intervjuerna är användbara när forskaren har en relativt tydlig bild av vad som eftersöks gällande olika teman eller intresseområden men där de intervjuade har stora möjligheter att utforma sina svar på ett individuellt sätt. En annan fördel med de semi-strukturerade intervjuerna är att de är lättare att jämföra med varandra eftersom det finns en intervjuguide att jämföra med. Vi har valt att använda oss av semi-strukturerade intervjuer som insamlingsmetod eftersom vi på förhand har några tydligt formulerade frågeställningar att undersöka samt att vi är intresserade att ta del av de intervjuades perspektiv och motiv rörande dessa.

4.3 Urval och genomförande av intervjuer

En viktig grund för urvalet av bibliotek och intervjupersoner var de förstudier vi genomfört. Vi sökte efter folkbibliotek som relativt nyligen hade erfarenhet av att ha fattat beslut både gällande nedskärning av och nysatsning på mobila bibliotek. Vi eftersträvade alltså inte ett urval som motsvarar en majoritetskategori utan i stället bibliotek vars specifika närhistoria gjorde att vi bedömde att frågan *varför* kunde få ett för trenden som helhet belysande svar. Urvalet hade dessutom blivit för stort och ohanterligt om vi valt att intervjua alla bibliotek som valt att nysatsa på mobila bibliotek. Urvalet gjordes i två steg. När vi valt bibliotek valde biblioteken sedan själva ut en lämplig intervjuperson, de personer som vi i denna uppsats kallar för biblioteksrepresentanter.

Ett målstyrt urval är vanligt vid kvalitativa undersökningar där man väljer ut exempelvis organisationer utifrån de formulerade forskningsfrågorna och där studiens resultat inte är tänkt att generalisera till en population i sin helhet (Bryman, 2011). För att kunna besvara forskningsfrågorna valde vi att intervjua anställda vid svenska folkbibliotek som har ansvar för bibliotekets mobila bibliotek. Eftersom vi ville undersöka motiv till beslut rörande mobila bibliotek ville vi att dessa arbetade vid ett bibliotek som hade

erfarenhet av nedskärning av respektive satsning på ett mobilt bibliotek i närtid och således fattat beslut gällande detta.

Vi fann via förstudien sex bibliotek som hade erfarenhet av nedskärning av det mobila biblioteket inom de senaste 20 åren som sedan hade gjort en nysatsning på mobila bibliotek inom de senaste fem åren. Vi ville inte genomföra intervjuer med anställda på bibliotek som gjort nedskärning av sitt mobila bibliotek senare än 20 år tillbaka då det sannolikt skulle försvåra möjligheterna att besvara frågorna. Utifrån detta valde vi, som urvalskriterium, att intervjua personer verksamma vid bibliotek som hade erfarenhet av nedskärning av det mobila biblioteket inom de senaste 20 åren samt satsning på detsamma inom de senaste 5 åren. Vi använde med andra ord, utöver syfte och frågeställningar, resultatet av förstudien som grund för det målstyrda urvalet.

Vår målsättning är dock snarare att göra en fördjupad undersökning för att kunna belysa det unika, meningen och betydelsen av det som vi studerar. Det är vår uppfattning att svaret på varför trenden har vänt kan finnas i intervjumaterialet och att resonemangen kan vara belysande generellt vad gäller beslut inom bibliotekssfären.

I ett nästa steg konstruerades intervjuguiden. Vi utgick ifrån forskningsfrågorna och studiens syfte inklusive de mönster och anomalier som framkommit av förstudien när vi först konstruerade övergripande frågor och teman som sedan bröts ner i mer specifika frågor. Flera frågor syftade till att ge information om samma teman men ur olika infallsvinklar för att erhålla mer heltäckande svar och dessa grupperades utifrån dessa teman. Intervjuguidens inledning bestod av bakgrundsfrågor för att göra den intervjuade mer bekväm med intervjusituationen. Därefter följde frågor med bäring på studiens syfte och frågeställningar och till sist avslutningsfrågor för att avrunda intervjun. Därefter gjorde vi några provintervjuer för att testa frågornas begriplighet. Intervjuguiden kommunicerades även med uppsatsens handledare innan den slutligen fastställdes. Intervjuguiden är bifogad i uppsatsen.

Insamlingen av intervjumaterialet har gjorts genom videointervjuer via zoom som spelades in med sex biblioteksanställda med ansvar för det mobila biblioteket på sitt folkbibliotek. De intervjuade tillhör olika folkbibliotek och regioner. Vid intervjuerna deltog båda författarna till denna studie. Den ena ställde frågor och den andra gjorde anteckningar samt ställde kompletterande frågor. Dessa roller växladades mellan och under intervjuerna. På detta sätt minskade vi riskerna för att glömma ställa frågor eller att missförstå de intervjuades svar. Samtidigt blev båda vi blev mer förtrogna med intervjuerna och det inhämtade materialet. Efter varje intervju diskuterade vi hur denna avlöpt, frågor och teman att särskilt uppmärksamma eller lägga till intervjuguiden.

4.4 Bearbetning och analys av det empiriska materialet

Anteckningarna från intervjuerna sammanställdes i gemensamma dokument i Google Docs, även dessa genom skolans studentkonto. Vi lyssnade sedan igenom inspelningarna och gjorde sammanfattande transkriberingar där utvecklingar och upprepningar uteslöts men markerades med parentes exempelvis: (säger "nåt ut" fyra gånger). Transkribering gjordes för att underlätta analysen och tolkningen av datainsamlingen. Bryman tar upp fördelarna med att transkribera intervjuer: de gör det lättare att minnas vad som sagts, underlättar detaljerad analys och gör att materialet finns till förfogande och kan användas flera gånger. Därefter påbörjades

bearbetningsprocessen med kodningen då vi läste igenom det transkriberade intervjumaterialet flera gånger, sorterade detta efter teman, mönster, anomalier samt oväntade svar som markerades med olika färger. Utifrån detta skapades olika kategorier med bäring på syfte och frågeställningar, som exempel på teman kan nämnas de tre formerna av isomorfi som används inom institutionell teori, begrepp som kan förklara beslutsprocesser i bibliotekssfären och liknande sammanhang.

Kvalitativ innehållsanalys är en metod för att kunna beskriva kvalitativa data på ett systematiskt sätt genom att kategorisera datamaterialet genom att använda ett kodningsschema. Bryman menar att det inte finns några entydiga regler för kvalitativ dataanalys men att det behövs hjälpmedel för att analysera stora och otympliga datamaterial. Han understryker vikten av att analyser av datainsamling från empiriska studier utgår ifrån studiens syfte och dess metod.

4.5 Etiska aspekter

Efter det genomförda urvalet kontaktades de aktuella folkbiblioteken och den ansvariga personen för det mobila biblioteket per telefon. Dessa informerades om studiens syfte och upplägg innan de tillfrågades angående sin vilja till att medverka i undersökningen. Samtliga tillfrågade valde att medverka. Deltagarna valde sedan tid för intervju utifrån ett av oss fastställt schema med tillgängliga datum och tider. Därefter erhöll de skriftligen mer fördjupad information per e-post. Deltagarna erhöll information om studiens syfte och upplägg, intervjuguiden samt skolans egen blankett rörande samtycke, se bilagor. I materialet informerades deltagarna exempelvis hur de insamlade uppgifter hanterades, vilka som hade tillgång till dessa samt hur länge de lagrades. De insamlade uppgifterna används endast i undersökningens syfte. För att undvika att deltagarna eller deras utsagor ska gå att spåra har vi valt att inte använda deras namn, namnet på deras arbetsplats eller den region de tillhör. Deltagarna informerades även om sina möjligheter att avbryta deltagandet i undersökningen. Samtliga intervjuade lämnade sitt samtycke per mejl innan intervjuerna påbörjades.

5. Resultat och analys

I detta kapitel presenterar vi våra fynd och relaterar dem huvudsakligen till de teoretiska resonemangen. I stycke 5.1 till 5.1.3 är det olika begrepp inom institutionell teori som används. De påföljande 5.2 till 5.5 innehåller övriga teman som framträtt i empirin.

5.1 Tvingande Isomorfi

Tvingande isomorfi är en process som innebär att en organisation homogeniseras genom regelverk och ekonomiska styrmedel (Kann-Christensen, 2008). För att utforska förekomsten av detta har vi i våra intervjuer ställt frågor kring hur biblioteksföreträdarna själva ser på den sortens inflytande på de mobila biblioteken och även i vilken utsträckning deras projekt är inriktade på de formella mål och uppdrag som formulerats.

Vi har noterat många referenser till bibliotekslagen i våra intervjuer, oftare i längre resonemang än som ett svar på en direkt fråga. I vilken utsträckning har även ekonomiska styrmedel kunnat skönjas? Under förstudien blev vi, vilket utvecklas i kapitlet *Metod*, varse att de allra flesta nya mobila bibliotek som kommit till under de senaste fem åren, de projekt som utgör basen för dagens uppgående mobila trend, har startats med stöd av utvecklingsanslag via Kulturrådets kanal *Stärkta bibliotek*. Bibliotekslagen har vidare en central roll för anslagen till mobila bibliotek. I Kulturrådets *Riktlinjer för statsbidrag till Stärkta bibliotek (2022)* hänvisas endast till detta styrande dokument. Regelverket och bidragen är med andra ord intimt sammanflätade.

Kulturrådets villkor för stödet får sin praktiska utformning i *Stärkta biblioteks* ansökningsblankett. Den innehåller tre obligatoriska fritextfält som ska beskriva projektet, därutöver flera obligatoriska frågor och textfält för, så att säga, frivilliga svar. I det första fältet efterfrågas vilka behov som finns i kommunen. I fält två ges följande instruktion: ”Beskriv hur de planerade insatserna gör biblioteksverksamheten relevant för fler och hur de bidrar till att utbud av och tillgänglighet till biblioteksverksamhet ökar i er kommun”. Det obligatoriska fält tre innehåller följande instruktion: ”Beskriv hur de planerade insatserna bidrar till att minska klyftor”. Exempel på obligatoriska frågor är om insatserna riktar sig till barn och unga ålder 0 till 18 år och att uppskatta exakt i procent hur mycket som riktar sig till denna målgrupp. I ett ytterligare, valfritt, fält finns utrymme att utveckla hur projektet ska bidra bland annat till att lyfta hbtq-frågor och skapa integration (Statens kulturråd, u.å).

I blanketten framträder en blandning av uppdrag, anser vi, vissa som kommer direkt från bibliotekslagen och andra från en allmänpolitisk agenda. Det går att i sammanhanget se uppdragen i ett perspektiv liknande det Michnik anlägger i *Samhällets allt-i-allo? om folkbibliotekens sociala legitimitet* (2018). Exempelvis *Att minska klyftor*, går att lyfta fram som ett stort åtagande att lägga på folkbiblioteken. Michniks poäng är att sådana uppdrag, som kan sägas vara av allt-i-allo karaktär, kan öka bibliotekens sociala legitimitet på kort sikt men skada den över tid.

Samtliga sex biblioteksföreträdare som vi talat med berättar att de sökt bidrag från *Stärkta bibliotek* för sina nya mobila satsningar. Tidigt i intervjuerna frågade vi om målsättningar och om vi då jämför de lokala målen med skrivningar i bibliotekslagen

nämner samtliga företrädare även att målet med den mobila satsningen är ökad tillgänglighet, ofta formuleras de i termer av att ”nä ut”. Ett mobilt bibliotek kan påtagligt öka tillgängligheten genom att uppsöka utvalda grupper, personer som av olika skäl inte kommer till biblioteket, om detta råder konsensus bland biblioteksföreträdarna.

Vilka specifika grupper vill biblioteken nå ut till med sina mobila bibliotek? Här framstår det som att bibliotekslagen har ett starkt genomslag. Fem företrädare nämner här en och samma prioriterad grupp i lagen: funktionsnedsatta. Fyra nämner låntagare i glesbebyggda trakter. I en intervju nämns målgruppen utrikesfödda som nära kan associeras till bibliotekslagens formulering ”personer med annat modersmål”. Ett bibliotek, har dristat sig att identifiera en egen målgrupp utifrån lokal statistik: män i åldern 18 till 30 år, detta utgör i sammanhanget undantaget från det som synes vara huvudregel: att målgrupper i bibliotekslagen lyfts fram.

Vilka av bibliotekslagens speciella uppdrag till folkbiblioteken vill verksamheterna stärka med de mobila biblioteken? Här nämner samtliga företrädare det speciella åtagandet vad gäller barn och ungdomar. Fem av sex för även resonemang i riktning mot tillgänglighet i termer av *anpassning*.

Vår bedömning är att det finns en stark överensstämmelse mellan bibliotekslagens riktlinjer och målsättningarna för de 6 mobila biblioteken. Detta är föga förvånande då det förutsattes en sådan korrelation för att få bidraget beviljat.

Vi ställde även frågan om *Stärkta biblioteks* ansökningsvillkor påverkat utformningen av det mobila projektet. Sannolikt är det, bedömer vi, en fråga som det är svårt att få ett helt ärligt svar på, då det dels handlar om halvt medvetna processer, tänkande format i en kontext som främjar vissa val och det faktum att ett *ja* på den frågan nog inte anses helt passande. Ingen vill tillstå att man justerat något för att få bidrag.

Svaret vi fick angående detta var nej från fem av sex företrädare. Den sjätte gav följande svar:

”Nej, Men ansökningshandlingarna var tydliga och strukturerade.”

Vi tolkar detta lite tvetydiga uttalande som att ansökningshandlingarna, som beskrivs ovan, var så beskaffade att det mycket klart framgick att bidrag bara gick att söka för en viss form av verksamhet. Det finns ett /men/ i utsagan som mjukar upp det föregående nekande påståendet.

En av de fem företrädare som svarade nej säger i ett annat sammanhang:

“Biblioteket uppmärksammade att 2 miljoner ofta betalades ut. Därför undersökte vi vilken typ av fordon som skulle kunna köpas för detta belopp.”

Även här går det att fundera över, anser vi, om det inte var så att *Stärkta Biblioteks* bidragsnivå, som på ett sätt är ett villkor som skapas av Kulturrådets ramar, starkt påverkade utformningen av det mobila biblioteket.

Vi anser att det i intervjuerna klart framträder tvingande isomorfi både i den reglerande betydelsen och vad gäller ekonomisk styrning, vidare att det ställt på sin spets går att

påstå att Kulturrådet via *Stärka Bibliotek* skapat ett tillstånd där folkbiblioteken kan sägas ha tävlat om att uppfylla bibliotekslagens målsättningar.

Ekonomiska ramar kan naturligtvis även påverka biblioteksverksamheter i motsatt riktning, tvinga dem till nedskärningar och indragningar. I Intervjuguidens ställer vi en fråga om nedläggningen av det tidigare mobila biblioteket. Frågan är mycket öppen. Företrädarna uppmanas att berätta fritt om detta. Några har valt att beröra orsakerna bakom, andra har fokuserat mer på allmänhetens reaktioner. Vad gäller anledningen är det tre bibliotek som nämner besparingar:

A: "Bussen var gammal och skraltig, ingen idé att laga. En ny behövdes i samband med sparkrav, resultatet blev att bussen togs bort och bokbusstjänsten drogs ner."

B: "Den lades ner eftersom fordonet var uttjänt och att ekonomiska resurser för införskaffande saknades. En folkomröstning gjordes om småskolornas framtid och resulterade i dess bevarande. För att finansiera detta var besparingar tvungna att genomföras vilket innebar att pengar till bokbussen saknades. De flesta förstod då att detta var en konsekvens av prioriteringar."

Från ett bibliotek nämns rationalisering, vilket får ses som en form av besparing:

"2004 avskaffades en av två traditionella bokbussar, detta av rationaliseringsskäl, schemat var inte fullbelagt för bägge bussar."

5.1.1 Mimetisk Isomorfi

Mimetisk isomorfi innebär att en organisation homogeniseras genom att enheter sneglar på varandra och tar beslut som är passande utifrån den egna organisatoriska kontexten. Detta utmärker organisationer där det finns osäkerhet om mål och riktning (DiMaggio & Powell, 2000). Är folkbiblioteken sådana organisationer? Hansson (2015) ger en delvis mörk bild av hur nutida folkbibliotek förlorar sig i en kapplöpning om att bli användarstyrda verksamheter som erbjuder de "upplevelser" som efterfrågas, utan fästpunkt i något grunduppdrag. Givet att det ligger något i denna initierade beskrivning bör mimetisk isomorfi lätt kunna uppstå i bibliotekssfären, anser vi.

Av våra sex biblioteksföreträdare berättade två att de låtit inspireras av kollegor i en annan kommun.

A: "Vi inspirerades av XX bokbil. Genom möten med andra bibliotek i regionen fick vi information och inspirerades."

B: "XX var en inspiration med sin Bybliooverksamhet" (sic) "– Boken kommer till byarna."

Det går i sammanhanget att tala om begreppet legitimitet, och då främst i betydelsen moralisk legitimitet. Bibliotekscheferna i en region ser på varandras verksamheter. Att ha ett framåtblickande utåtriktat projekt ger, bedömer vi, i det sammanhanget en eftersträvansvärd moralisk legitimitet. Exakt hur stor roll det spelat i initieringen av de mobila biblioteksprojekten har vi inte haft verktyg att mäta, vi antar att det kan spela en betydande roll och ser spår i våra intervjuer men kanske ännu tydligare hos andra

bibliotek än de vi talat med, något vi återkommer till senare under rubriken *Återställaragenda*.

Två av de övriga verksamheterna har inför ansökan gjort förstudier där de tittat på andra verksamheter:

A: ”Vi förstod att det (projektet) skulle bli ganska inriktat på barn så alla barnbibliotekarierna var ute på en studieresa och tittade på en bokbuss.”

B: ”I detta arbete gjorde vi en omvärldsbevakning och tog del av hur andra verksamheter i Sverige arbetade med mobila bibliotek och gjorde studiebesök.”

I en ytterligare intervju framhålls att själva idén kom inifrån personalen (oklart om de kan ha fått den någonstans ifrån). Frågan om de haft några förebilder ges följande svar:

A: ”Vi ligger” (själva) ”långt fram tycker vi.”

Detta bibliotek hör för övrigt hemma i en av landets mest välbärgade kommuner. Företrädaren gav flera gånger uttryck för att resurser inte var något problem. Vi fick intrycket att vi talade med en chef som vill och har förutsättningar att vara utvecklare efter egen kompass vilket sammanfattas i dennes vision för framtiden: ”mobilt bibliotek on demand”, en mobil verksamhet som infinner sig hemma hos kommunmedborgaren eller i dess närhet när den så vill.

Ur ett legitimitetsperspektiv tänker vi att denna sista verksamhet är på väg att skapa sig en hög moralisk legitimitet relativt till andra folkbibliotek. Biblioteket kan sannolikt komma i fråga för studiebesök av medarbetare från andra kommuner. Det har, eller håller på att skaffa sig, något att visa upp på bokmässor och i andra sammanhang, verksamheter som har utformats med systematiska modeller (innovation -tjänstedesign) syftande till lyssnande, användarstyrda, tjänster och samtidigt i enlighet med bibliotekslagens målgruppsfokus.

5.1.2 Normativ Isomorfi

Normativ isomorfi är den form av homogenisering som uppstår exempelvis vid akademisering av professioner. Blivande utövare av ett yrke socialiseras in i vissa tankesätt under studieåren som sedan reproduceras i verksamheten vilket Kann-Christensen beskriver utifrån ett danskt biblioteksperspektiv (2008). Vi antar att en sådan process är en del av varje utbildning i B&I, och att normativ isomorfi därför förekommer i lika hög grad i de svenska bibliotekssfären.

Ett möjligt antagande vore, anser vi, att mobila bibliotek sannolikt skulle initieras av bibliotekschefer och andra som gått den nya och mer teoretiskt inriktade bibliotekarieutbildningen med ett större fokus på abstrakta begrepp som tillgänglighet och målgrupp än på bibliotekarieyrkets hantverk.

Emellertid visade det sig att av våra sex företrädare har endast två denna bakgrund. Yrken och bakgrund var som följer: bibliotekarieutbildad 1993, fritidspedagog/rektor, bibliotekarieutbildad 2006, bibliotekarieutbildad 1985, forskollärare/rektor, bibliotekarieutbildad 2008.

Vi kunde med andra ord inte se några tecken på denna form av normativ isomorfi. Däremot är det tänkbart, anser vi, att det inom bibliotekschefskollektivet går att på ett liknande sätt socialiseras in i ”passande” handlingsmönster, i så fall en norm-homogenisering som skett lite senare. I vår intervjuguide har vi inte haft några verktyg för att bilda oss en uppfattning om detta.

5.3 Återställaragenda

Den sorg som de tidigare nedläggningarna skapat tycks ha omvandlats till en saknad som överlevt fram till denna dag, en saknad som även de biblioteksanställda känt av. I intervjuvaren ges exempel på detta:

A: “Byarna och föreningarna har saknat bussen, framför allt som ett nödvändigt sätt att erhålla litteratur på.”

B: “Vi har saknat bokbussen, känner att vi inte når ut. Sen kom ju detta med Stärka Bibliotek.”

C: ”Genom stärkta bibliotek uppstod en möjlighet för en bokmobils-comeback i mindre skala” (...) “Alla ville att det skulle genomföras. Vi ville börja med en mindre bokbil för att sedan kunna växla upp till en större bil/buss och närma sig den gamla bussen.”

Flera bibliotek har med andra ord haft en ambition att återställa det som varit. Vi skulle i stället för mimetisk isomorfi här kunna tala om en mimetisk nostalgi för den egna verksamhetens förflutna. Dessa begrepp står sannolikt i motsättning till varandra. I den grad som ett bakåtblickande perspektiv finns blir det, anser vi, mindre aktuellt att söka inspiration hos andra verksamheter i nutiden.

Vår kommentar till detta är att vi kan se en klar logik i att många de bibliotek vi talat med motiverar sina satsningar utifrån mimetisk nostalgi. I det enskilda bibliotekets perspektiv finns inget konstigt med att vilja återskapa något man haft och varit stolta över och som har uppskattats av låntagarna. Samtidigt ser vi i många fall en kommunal paradox. Kommuner som relativt nyligen gjort bedömningen att mobila bibliotek inte skulle prioriteras och avskaffat dessa står nu med nya fordon på sin inventarielista. Det kan också finnas en statlig bidrags-paradox då en sådan återställaragenda inte med självklarhet är något man kunnat vara öppna med gentemot Stärkta Bibliotek. Vi bedömer vidare att den mimetiska nostalgin är särskilt stark i just de verksamheter vi intervjuat, eftersom dessa nyligen förlorat ett mobilt bibliotek. Sannolikt har andra mobila biblioteksprojekt i andra kommuner i stället i större utsträckning kommit i fråga för influens i form av mimetisk isomorfi.

5.4 Framtid och långsiktighet

Biblioteken har kunnat förverkliga satsningar på mobila bibliotek genom statliga bidrag från *Stärkta bibliotek*. Alla intervjuade har erhållit bidrag men det skiljer sig åt i vilken grad det har finansierat det mobila biblioteket och om kommunen tillskjutit egna ekonomiska medel eller ej. Bidraget har använts för inköp av fordon, personalkostnader samt till förstudier och planeringsarbete. Tre bibliotek har uppgivit att det statliga bidraget helt har finansierat den mobila satsningen.

Visioner och målsättningar med det mobila biblioteket är över lag kreativa och ambitiösa. Majoriteten av de intervjuade talar om ambitioner att verksamheten utöver detta ska vara användar- eller medborgarstyrd och anpassad efter lokalbefolkningens behov. Flera uppger att det är viktigt för dem att få återkoppling från användarna så att verksamheten kan anpassas efter behoven. Alla utom ett bibliotek nämner att de gjort förstudier inför satsningen på det mobila biblioteket för att undersöka användarbehovet för att på bästa sätt kunna planera utformningen av det mobila biblioteket. Dels gällande önskemål om utbud, men även beträffande vilka platser i kommunen där behovet är som störst av olika typer av insatser. Det gäller exempelvis utformningen av turlistor och hållplatser.

Ett bibliotek vill utveckla nya former för att arbeta med det mobila biblioteket genom att samarbeta mer med ideella föreningar, byalag och andra lokala aktörer. Ett annat bibliotek vill satsa mer på insatser för att stärka demokratin och den digitala delaktigheten genom att bland annat erbjuda informationsförmedling, utrustning samt utbildningsinsatser. Här finns även ett bibliotek som vill erbjuda meröppet för användare av det mobila biblioteket. Det innebär att användarna har tillgång till biblioteket när det är obemannat inklusive viss biblioteksservice via teknisk utrustning. På sikt kan det skapa en mobil verksamhet som levererar i hög utsträckning on-demand, med andra ord en biblioteksservice som erbjuds enligt beställningar som utgår ifrån individuell efterfrågan oberoende av tid och plats.

De flesta vi intervjuat säger att en av de viktigaste målsättningarna är att biblioteket ska vara eller erbjuda service som är relevant. Detta handlar delvis om ambitionerna att vara användarstyrt men även om att strategiskt utforma biblioteksverksamhet som kan konkurrera med det varierade och lättillgängliga utbud av tjänster och produkter som finns tillgängligt via internet. Det gäller exempelvis genom att erbjuda gratis digital tillgång till information, litteratur, medier och kultur samt genom att erbjuda service on-demand. Biblioteken försöker även uppnå relevans genom att hjälpa användarna att navigera i det digitala landskapet genom att erbjuda utbildningsinsatser inom It, informationsinhämtning och källkritik. Ett bibliotek nämner även ambitionen att verka för demokrati genom att vara en neutral plats för informationsinhämtning.

Ett område som hänger samman med detta handlar om folkbibliotekens ambitioner om att vara synliga i samhället. Det är flera intervjuade som säger att det mobila biblioteket ger folkbiblioteket möjligheter att marknadsföra sig och uppvisa sitt utbud. Detta genom att de mobila enheterna syns och skapar uppmärksamhet när de åker runt i kommunen samt när de deltar vid evenemang.

När det gäller det mobila bibliotekets framtid uttrycker de flesta intervjuade att en fortsatt satsning är beroende av den kommunala ekonomins utveckling. Flera bibliotek uttrycker oro för att den kommunala ekonomin kan komma att försämrans. Fyra bibliotek uttalar en osäkerhet och oro beträffande det mobila bibliotekets framtid. För dessa kan satsningen pågå så länge som projektmedlen från Stärkta bibliotek finns tillgängliga. Oron är i samtliga fall sammankopplad med den kommunala ekonomins utveckling. Försämringar av den kommunala budgeten kan påverka den politiska viljan till fortsatta satsningar på mobila bibliotek när olika kommunala verksamheter ställs mot varandra och prioriteringar måste göras. En konsekvens av detta kan vara nedskärningar av bibliotekets budget vilket kan äventyra det mobila bibliotekets framtid. I intervju svaren tar sig denna oro flera olika uttryck:

A: “Det är svårt att säga något om det mobila bibliotekets långsiktighet. Den kommunala ekonomin är inte bra – så vågar inte säga något. Men jag hoppas. “

B: (regionalt bokbussprojekt) “Det är XX som gjort ansökan. Bidraget sträcker sig till december 2023-vad som händer därefter vet jag inte (...) beslut ska fattas av politiker i december, cirka 19/12. Om inga pengar tilldelas får vi nog dra oss ur bokbussen.”

I en kommun är det mobila biblioteket till synes avhängigt tillgången på billig elektricitet och den därpå vilande visionen om nyindustrialisering av Norrland:

C: “Det bestäms av kommunens ekonomi. Nu ser det positivt ut med en eventuell storsatsning på vätgas (...) om vi får tillväxt finns möjligheter att bygga ut verksamhet. En minskad ekonomi kan innebära att biblioteket inte prioriteras.”

Ett bibliotek har, väl medvetet om osäkerheten, försökt vidta förebyggande åtgärder såsom att förändra det lokala styrande dokumentet:

D: “Vi har skrivit in mobil verksamhet i vår biblioteksplan. Vi ska ha mobil verksamhet som ska besöka orter utanför kommunkärnan minst 10 gånger per år. Då har vi ett mätbart mål som inte går att backa från. Om någon kommer och gnäller över att det kostar pengar så går det att peka på att det här är ett politiskt taget dokument som gäller i 4 år (...) Vi har lagt in i budgeten en avskrivning på 10 år på bokbussen. Den behandlas som en brandbil inom räddningstjänsten till exempel.”

En majoritet av de intervjuade nämner även att en viktig strategi för att kunna skapa långsiktiga förutsättningar för det mobila biblioteket är att kunna visa politikerna det mobila bibliotekets verksamhet och betydelse för medborgarna i sin kommun. Detta kan utgöra argument för fortsatt satsning på det mobila biblioteket när olika kommunala verksamheter ställs mot varandra och prioriteringar ska göras. Några intervjuade talar om behovet av att det mobila bibliotekets verksamhet är mätbart.

Dessa faktorer som påverkar folkbibliotekens fortsatta satsningar på det mobila biblioteket. Olika kommuner har olika grundförutsättningar, det handlar om ekonomi, politisk vilja, geografisk storlek och demografi. Oron är avgjort störst hos biblioteksföreträdare i kommuner med mindre god ekonomi. Detta påverkar förutsättningarna att bedriva mobila bibliotek på sikt.

6. Sammanfattande diskussion

I det här kapitlet utgår vi ifrån problemformulering och forskningsfrågor, ger perspektiv från tidigare forskning och pekar ut områden för vidare analys.

6.1 De nya mobila biblioteken

Vad är förklaringen till den vändande trenden vad gäller mobila bibliotek?

Det enkla svaret är, erfar vi efter att ha intervjuat biblioteksföreträdare, är att den har vänt för att den kunde göra det. Kulturrådet har via Stärkta bibliotek givit ekonomiska förutsättningar för trendbrottet. Svaret kan sägas vara i linje med det Kann-Christensen skriver om projekt på danska bibliotek:

One plausible explanation could simply be that money is available. It is a means by which to obtain increased funding for the library. In this way the government supports libraries that show initiative and willingness to develop. (2004, s. 332)

Men, resurser är inte hela förklaringen. Det fanns även på inom många av biblioteksorganisationer en starkt styrande vilja att återskapa de mobila bibliotek man nyligen förlorat, en återställaragenda.

Vidare kan vi utifrån ett institutionellt perspektiv se ytterligare processer som bidragit till den vändande trenden: Normativ isomorfi, i korthet hur formuleringar i bibliotekslagen samverkar med de ekonomiska styrmedlen och Mimetisk isomorfi alltså att bibliotek sneglar på och inspireras av varandra, ett resonemang kring legitimitet ligger här nära tillhands där det bibliotek som lyckas bli förebild för andra när den högsta moraliska legitimiteten alternativt uppfattas göra det mest passande inom organisationen. Samtidigt är mobila bibliotek en form av utåtriktad verksamhet och därmed också en del av den internationell trenden av ökat fokus på det senare som förutspås av Yarrow och McAllister (2018) bland annat som ett sätt att möta minskad utlåning.

6.2 Nedläggningarna och statens roll

I några decenniers perspektiv är det tydligt att ekonomiska resurser i form av statsbidrag alltid haft stor betydelse för de mobila biblioteken. Anledning till den nedåtgående trenden under 80–90 och det tidiga 2000-talet var till stor del att möjligheten att söka medel för anskaffning av fordon helt togs bort 1985 men också att finanskrisen 1990–1994 pressade de kommunala ekonomierna (Lysebäck & Norrström, 2000). Bland de biblioteksföreträdare vi talat med råder konsensus om detta, tidigare forskning och statistik pekar i samma riktning.

Emellertid finns en avgörande skillnad mellan de äldre bokbussbidragen och utvecklingsanslag via Stärkta bibliotek. Utvecklingspengar söks i konkurrens med andra bibliotek och kan erhållas på villkor som framgår vid ansökningsförfarandet. Stärkta biblioteks ansökningsblankett är utformad både utifrån bibliotekslagen och utifrån allmänpolitiska önskemål, de senare omfattar bland annat klyftor i samhället, hbtq och integration. Detta är i linje med Frenanders (2012) beskrivning av statens roll i den svenska bibliotekssfären, i ökande grad skyddande, finansierande, samordnande och

styrande. En generell kritik mot att använda biblioteken för att lösa olika dagsaktuella problem på samhällsagendan har formulerats bland annat av Michnik (2018) som menar att det på sikt kan minska folkbibliotekens legitimitet.

6.3 Visioner och fortlevnad

Vad gäller de nyansskaffade mobila bibliotekens framtid ser vi en mångfald av kreativa uppslag och visioner beträffande verksamhetens innehåll. Folkbiblioteken använder sig av mobila bibliotek för att nå nya målgrupper och de potentiella användare som har olika hinder för att ta sig till biblioteket. Men även för att möta användarnas behov och försöka sprida bibliotekets tjänster och samhällsservice jämnare i befolkningen. Genom det mobila biblioteket kan biblioteken skraddarsy och rikta insatserna till olika målgrupper i samhälle utifrån deras specifika behov. Detta anknyter till tidigare studier som framhåller räckvidden (Statens kulturråd, 1990) eller förmågan att nå användare (Lysebäck & Norrström, 2000; Lo & Stark, 2021; Davis et al., 2015) samt flexibiliteten till användaranpassad verksamhet (Lysebäck & Norrström, 2000; Lo & Stark, 2021) som betydelsefulla faktorer hos det mobila biblioteket. Det går också i linje med Kulturrådets ambitioner att Stärkta bibliotek ska öka utbudet och tillgängligheten i hela landet (Nowé et al., 2021).

Flera intervjuade nämner även det mobila bibliotekets potential att ge medborgarna mer service genom att ta biblioteksverksamheten till medborgarna utifrån ett delaktighets- och demokratiperspektiv och att samhällsservicen ska bli mer jämnt fördelad i kommunen. Det gäller exempelvis förmedling av information, litteratur, medier, kultur och digital utrustning. Men även läsfrämjandeinsatser, programverksamhet och utbildningsinsatser. Ett bibliotek nämner även möjliga samarbeten med övrig kommunal verksamhet där fordonet delvis används som mobilt bibliotek och även erbjuder annan kommunal service. Dessa målsättningar om social inkludering, jämlikhet, demokrati och jämnare fördelning av samhällsresurser återfinns även i andra länder vilket lyfts fram i Lo och Starks (2021) forskning.

De intervjuade ger uttryck för en vid definition av mobila bibliotek när de beskriver verksamheten och de visioner de har för denna vilket går i linje med den tidigare forskning som presenteras. Detta gäller exempelvis IFLAS (2010) definition av mobila bibliotek. Det finns ambitioner och målsättningar hos folkbiblioteken som har inslag av pop-up-bibliotek, uppsökande arbete och social inkludering vilket har motsvarigheter i ett internationellt perspektiv.

Vi uppfattar samtidigt en stor oro och osäkerhet hos de biblioteksföreträdare som är verksamma i kommuner med i någon utsträckning pressad ekonomi kring möjligheten att på sikt förverkliga dessa visioner.

När det gäller resultatet har vi gjort en noggrann förstudie och urvalet är välgrundat men vi kan inte med säkerhet uttala oss för alla folkbibliotek i Sverige. Vi har fått fram en trolig och övertygande bild på hur ansvariga för mobila bibliotek uppfattar denna verksamhetsgren och resonerar kring beslut fattade inom området. De likheter och skillnader i utsagorna samt till tidigare forskning ger en förståelse för mobila bibliotek som saknats sedan tidigare. Uppsatsens resultat går att använda till vidare forskning gällande beslutsprocesser och förutsättningar för mobila bibliotek.

6.4 Vidare forskning

I samband med begreppet Tvingande isomorfi inom bibliotekssfären går det, anser vi, att i ett forskningssammanhang gå vidare med bland annat följande två frågor:

Hur fria är folkbiblioteken att bedriva utvecklingsarbete utifrån lokala behov och visioner? Är det önskvärt att de vore friare än idag?

När det gäller besluten om mobila bibliotek har vi i våra intervjufrågor inte fördjupat oss i den form av normativ isomorfi som kan utvecklas i närtid inom exempelvis bibliotekschefskollektivet, vilket därför kan vara ett uppslag för vidare forskning.

Vad gäller de nya mobila biblioteken i form av bilar och bussar går det utifrån vad vi fått veta om deras ekonomi forska om detta i framtiden:

Vilka av dessa mobila bibliotek överlevde, de som införskaffades av kommuner med låga skatteintäkter eller höga?

Vi har under arbetet med denna uppsats även kommit i kontakt med biblioteksanställda som jobbar så att säga ”på golvet” i organisationerna och i viss utsträckning hört deras resonemang om de frågor som vi berör. Vid ett par tillfällen har vi då kommit i kontakt med ett återkommande narrativ enligt följande:

Steg 1.

Någon (en lokal chef lokalt eller på ett regionalt bibliotek inom en bibliotekssamverkan) tyckte att vi skulle skaffa ett mobilt bibliotek. Många skaffar sådana nu och det var visst bråttom för snart skulle Stärka bibliotek upphöra. Dessutom var de gratis.

Steg 2.

Nu har vi ett mobilt bibliotek men vad ska vi använda det till och vem ska ut och köra, vårt arbetsschema är tight.

Det skulle, anser vi, utifrån detta gå att forska vidare kring hur initiativ som tas regionalt eller av lokala chefer och helfinansieras av staten landar längre ner i organisationen, mobila bibliotek är bara ett exempel. Det skulle sannolikt vara svårt att göra det då dessa aspekter inte är något som ett lokalt bibliotek vill ha någon uppmärksamhet kring, men det kan peka på ett utvecklingsområde inom fältet.

7. Litteraturförteckning

Bibliotekslag (2013:801) Svensk författningssamling 2013:2013:801 t.o.m. SFS 2019:961 - Riksdagen

Brisander, C., & Sundström, K. (2020). Berättelsen om Boken kommer. I C. Brisander, K. Sundström & J. Lindberg. *Berättelsen om Boken kommer*, del 1, s. 6–49. Kulturförvaltningen, Region Stockholm.

Davis, A., Rice, C., Spagnolo, D., Struck, J., & Bull, S. (2015). Exploring pop-up libraries in practice. *The Australian Library Journal*, 64(2), 94-104. <https://doi-org.lib.costello.pub.hb.se/10.1108/NLW-05-2014-0046>

DiMaggio, P. J., & Powell, W. (2000). The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in organizational fields. *American Sociological Review*, 48(2), 147-160. <https://doi-org.lib.costello.pub.hb.se/10.1108/NLW-05-2014-0046>

Eriksson, C., & Michnik, K. (2018). Biblioteket på samhälleberget. I U. Andersson, A. Carlander, E. Lindgren & M. Oskarson (Red.), *Sprickor i fasaden* (s. 233-247). Göteborg: SOM-institutet.

Frenander, A. (2012). Statens förhållande till folkbiblioteken, 1912-2012. I A. Frenander & J. Lindberg (Red.), *Styra eller stödja?: Svensk folkbibliotekspolitik under hundra år* (s. 15-88). Borås: Högskolan i Borås.

Hansson, J. (2015). Documentality and legitimacy in future libraries – an analytical framework for initiated speculation. *New Library World*, 116(1/2), 4-14. <https://doi-org.lib.costello.pub.hb.se/10.1108/NLW-05-2014-0046>

IFLA. (2010). *Mobile Library Guidelines* (IFLA Professional Reports, No. 123). International Federation of Library Association and Institutions. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/publications/professional-report/123.pdf>

Joelsson, E., Bark, S., & Berge Kleber, E. (2021). *Ett fenomen i rörelse: en undersökning om uppsökande biblioteksverksamhet i kommunerna i Västra Götaland*. Högskolan i Borås, Akademin för bibliotek, information, pedagogik och IT. <http://hb.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:1606812>

Kann-Christensen, N. (2006). Att trække på samme hammel – Formål og indsatsområder for to udviklingspuljer i Danmarks biblioteksvesen. *Dansk biblioteksforskning*, 2, 31–42. <https://doi.org/10.7146/danbibfor.v2i2.97602>

Kann-Christensen, N., & Pors, O. (2004). The legitimacy of public libraries: cross-pressures and change processes. *New Library World*, 105(9/10), 330–336. <https://doi-org.lib.costello.pub.hb.se/10.1108/03074800410557286>

Kann-Christensen, N. (2008). Institutionell teori. Rationalitet, isomorfi og løse koblinger i biblioteksvesendet. I J. Andersen, C. Hvenegaard, & H. Jochumsen (Red.),

At forstå biblioteket: en introduktion til teoretiske perspektiver. (1 opl., s. 139-159). København: Danmarks Biblioteksforening og Danmarks Biblioteksskole.

Kungliga biblioteket. (12 december 2022) *Bibliotek 2021* [Dataset]. <https://www.kb.se/download/18.79c86e0d1833619d76c1cf81/1665575050349/Tabeller-Bibliotek-2021.xlsx>

Lo, P., & Stark, A. (2021). Examining the relationship between social inclusion and mobile libraries in the age of Internet connectivity: A qualitative study of mobile librarians around the globe. *Journal of Librarianship and Information Science*, 53(2), 245–270. <https://doi-org.lib.costello.pub.hb.se/10.1177/0961000620935476>

Lysebäck, A., & Norrström, L. (2000). *Bokbussen – från dåtid till nutid. En studie om bokbussens utveckling i Sverige.* [Magisteruppsats, Högskolan Borås]. DiVA. <http://hb.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:1310273>

Michnik, K. (2018). *Samhällets allt-i-allo?: Om folkbibliotekens sociala legitimitet.* [Doktorsavhandling, Högskolan i Borås]. DiVA. <http://hb.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:1191134>

Nowé Hedvall, K., Pilerot, O., & Ögland, M. (2021). *Stärkta bibliotek: Uppföljning av satsningen Stärkta bibliotek 2018–2020.* Statens kulturråd. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hb:diva-26534>

Statens kulturråd (1987). *Kulturstatistik 1980–1984.* Statens kulturråd.

Statens kulturråd (1990). *Ända hem till fru Nilsson: en metodutredning om uppsökande biblioteksverksamhet.* Statens kulturråd.

Statens kulturråd. (12 december 2022). *Delredovisning av bidraget Stärkta bibliotek 2021–2023.* Statens kulturråd. https://www.kulturradet.se/globalassets/start/publikationer/starkta-bibliotek/starkta_bibliotek_21-23.pdf

Statens kulturråd. (2018). *Riktlinjer för statsbidrag till Stärkta Bibliotek.* Statens kulturråd. [GD2018:225 \(kulturradet.se\)](https://www.kulturradet.se/globalassets/start/publikationer/starkta-bibliotek/starkta_bibliotek_21-23.pdf)

Statens kulturråd. (u.å). *STÖD TILL STÄRKTA BIBLIOTEK I HELA LANDET.* [A182_V01.xfm \(kulturradet.se\)](https://www.kulturradet.se/globalassets/start/publikationer/starkta-bibliotek/starkta_bibliotek_21-23.pdf)

Yarrow, A., & McAllister, S. (2018). Trends in mobile and outreach services. *Public Library Quarterly*, 37(2), 195–208. <https://doi-org.lib.costello.pub.hb.se/10.1080/01616846.2018.1436365>

Bilagor

Bilaga: TALMANUS TELEFONINVENTERING

Folkbibliotekets namn;

Har ni bokbuss.

Ja = Sedan när?

Nej = Har ni haft?,

Ja= När lades den ner?

Har ni bokbil, bokcyklar eller liknande

Ja = Sedan när?

Nej = Har ni haft?,

Ja= När lades ner?

Bilaga: Informationsbrev

Hej!

Vi heter Mattias Renström och Pär Östling och studerar på Bibliotekarieprogrammet vid Högskolan i Borås. Vi skulle gärna vilja intervjua dig som en del av vårt examensarbete där vi undersöker satsningar på och nedläggningar av mobila bibliotek och bakgrunden till sådana förändringar.

Vi har vidare valt ut dig och ditt bibliotek eftersom ni nyligen gjort en satsning på mobila bibliotek samt att ni har erfarenhet av tidigare nedläggning av sådant. Vi tror att du har värdefull kunskap och perspektiv som kommer vara till nytta till undersökningen.

Genomförandet av intervjun beräknas ta uppskattningsvis en timme. Ditt och bibliotekets namn kommer inte att framgå i uppsatsen. Ditt deltagande är frivilligt och du kan avbryta intervjun eller återkalla din medverkan när som helst under arbetets gång.

Om du har frågor angående undersökningen får du gärna kontakta oss eller våra handledare.

Med vänlig hälsning

Mattias Renström

E-mail: abdonerust@gmail.com

Telefon: 0709-318676

Pär Östling

E-mail: paer@hotmail.com

Telefon: 0703-672842

Handledare:

Mats Dahlström, Docent, Universitetslektor, Akademin för bibliotek, information, pedagogik och IT (inklusive Bibliotekshögskolan). Institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap. E-mail: mats.dahlstrom@hb.se

Handledare:

Beate Granström, Universitetsadjunkt, Akademin för bibliotek, information, pedagogik och IT (inklusive Bibliotekshögskolan). Institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap. E-mail: beate.granstrom@hb.se

Högskolan i Borås

2022-11-07

Akademien för bibliotek, information,

Mattias Renström

pedagogik och IT; Sektionen för
biblioteks-

Pär Östling

och informationsvetenskap

Samtycke till insamling och behandling av uppgifter om dig

Som en del av vår kandidatuppsats i bibliotekarieutbildningen vid Högskolan i Borås utför vi en studie där vi undersöker satsningar på och nedläggningar av mobila bibliotek samt bakgrunden till sådana förändringar.

Vi som utför studien skulle vilja att du lämnar vissa uppgifter om dig själv, närmare bestämt om vilket bibliotek du arbetar vid, din yrkesroll och erfarenhet samt om dina uppfattningar kring ert mobila bibliotek och beslut ni fattat kring detta.

Uppgifterna kommer att användas för att besvara forskningsfrågorna i undersökningen samt för att kunna jämföra uppgifter från olika informanter för att upptäcka likheter, skillnader samt mönster.

Högskolan i Borås är personuppgiftsansvarig för behandlingen, som sker med stöd av artikel 6.1 (a) i dataskyddsförordningen (samtycke).

Uppgifterna kommer att användas av oss samt vara tillgängliga för lärarna på den aktuella kursen och centrala administratörer vid högskolan. Uppgifterna är dock allmänna handlingar som kan komma att lämnas ut i det fall någon begär det i enlighet med offentlighetsprincipen.

Uppgifterna kommer att lagras inom EU/EES och raderas när de inte längre är nödvändiga/senast vid betygsättning av den uppgift personuppgifterna ingår i.

Resultatet av studien kommer att sammanställas i oidentifierad form och presenteras så att inga uppgifter kan spåras till dig

Du bestämmer själv om du vill delta i studien. Det är helt frivilligt att lämna samtycke, och du kan när som helst ta tillbaka ett lämnat samtycke. Dina uppgifter kommer då inte att användas mera. På grund av lagkrav kan högskolan dock vara förhindrade att omedelbart ta bort uppgifterna.

Jag samtycker till att uppgifter om mig samlas in och behandlas enligt ovan.

Underskrift

Namnförtydligande

Ort och datum

Fylls i av ansvarig lärare eller handledare

Studentens namn

Kurs och kurstillfälle

Kursansvarig (namn, avdelning)

Bilaga: Intervjuguide – huvudsakligen samma frågor vid alla intervjuer – homogen målgrupp

Fingerat exempel: Eriksbro kommun

Tack så mycket för att du är med och deltar! Den här intervjun är en av de intervjuer som jag och min kurskamrat på Bibliotekshögskolan i Borås genomför med ansvarig bibliotekspersonal på olika folkbibliotek. Vi vill undersöka folkbiblioteks satsningar på och nedläggningar av mobila bibliotek samt bakgrunden till sådana förändringar. Med mobila bibliotek menar vi fordon som fungerar som bibliotek utanför det fasta bibliotekets väggar.

De uppgifter vi insamlar kommer att anonymiseras i samband med den skriftliga sammanställningen av materialet. Inspelningen kommer att vara tillgängliga för oss som skriver uppsatsen, handledare och examinator. Inspelningen samt personuppgifter kommer att raderas efter att uppsatsen är examinerad och godkänd. Du får när som helst ta tillbaka ditt samtycke under intervjun eller efteråt. Ställ gärna frågor om det är någonting du undrar över under intervjuens gång och säg till om du behöver ta en paus.

Har du frågor innan vi börjar?

Då sätter vi igång!

Inledning

Hej!

Kan du berätta om din bibliotekserfarenhet? Vad har du för utbildning? Hur länge har du arbetat på bibliotek?

Bakgrund, tidigare nedläggning av mobilt bibliotek (2010):

I Eriksbro kommun lade ni 2010 ner ett mobilt bibliotek och 2019 startade ni upp ett nytt. Tiden mellan nedläggning och nystart är kort. Har du en tanke kring varför ni så snart skaffade ett nytt mobilt bibliotek?

Finns det något annat du vill/kan berätta om nedläggningen?

Frågor ny satsning på mobilt bibliotek (2019)

Berätta om det nya mobila biblioteket i Eriksbro! Varifrån kom idén till denna satsning?

Fanns förebilder eller inspirationskällor på andra orter? Kan du ge exempel?

Vad var huvudorsaken och syftet, enligt din mening?

Vad var din/er tanke kring hur den mobila verksamheten skulle bidra till verksamheten?

Vilka målgrupper hoppas ni nå genom satsningen på det mobila biblioteket?

Vilka målsättningar hoppades ni uppnå? Ideal att förverkliga?

Fanns det motstridiga viljor kring anskaffningen?

Vad var din åsikt? Står den fast? Om inte vad tycker du idag?

Har beslutet påverkats av orsaker kopplade till covid-pandemin? På vilket sätt i så fall?

(Har det mobila biblioteket ersatt någon annan verksamhet, exempelvis en filial? Hur har det i så fall fungerat?)

Har beslutet kopplingar till förändrade behov som påtalats användare eller i lokalsamhället? I så fall vilka?

Finansiering

Berätta om finansieringen av det mobila biblioteket. Berätta om finansieringen av personalkostnaden.

Har ansökningsvillkoren påverkat utformningen av eller inriktningen på det mobila biblioteket? På vilket sätt i så fall?

På sikt

Hur ser du på mobil verksamhet på folkbibliotek?

Är mobila bibliotek något ni bör satsa mer eller mindre på? Varför?

Hur skulle du vilja att den mobila verksamheten utformades?

Vilka är det mobila bibliotekets viktigaste målgrupper?

Hur bör det mobila biblioteket finansieras?

Hur hanterar ni balansen med att ha ett flexibelt mobilt bibliotek som ska kunna anpassas efter olika syften och målgrupper med en långsiktig planering för den mobila verksamheten?

Avslutning:

Är du skulle vilja fråga eller tillägga?

Tack!